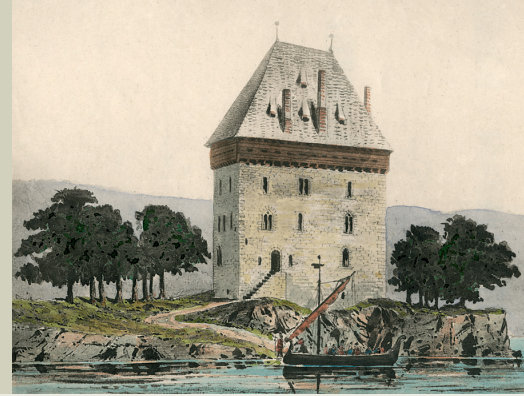

Mjøskastellet på Steinsholmen i Ringsaker

Tegnet rekonstruksjon ved arkitekt Peter Blix.

På den lille klippeøya Steinsholmen i Mjøsa ligger ruinene av Norges største tårnbygning fra middelalderen. Borgens beliggenhet i den trange nordenden av Mjøsa er strategisk valgt for å kontrollere trafikken fra det nordenfjeldske nedover Opplandene mot Viken i en periode med borgerkrig og tilspisset konflikt mellom konge- og kirkemakt.

Historikk

Det historiske kildematerialet er begrenset når det gjelder Mjøskastellet. Det er nevnt i siste kapittel av Håkon Håkonssons saga og i et pavebrev fra 1234 i forbindelse med en eiendomstvist mellom Håkon Håkonsson og biskopen i Hamar. I pavebrevet omtales borgen som nyoppført. Dette er det nærmeste en kommer en datering av anlegget på bakgrunn av skriftlige kilder.

Tårnets størrelse og grunnplan tyder på at Mjøskastellet var et boligårn av europeisk 1100-tallstype, muligens med engelske og skotske forbilder. Det er det eneste i sitt slag i Norge. I motsetning til de senere forsvarsanleggene hadde disse tårnene alle funksjoner (bolig, kapell, hall, fengsel, forsvar osv.) i en og samme bygning. Mjøskastellets murer er tre meter tykke, noe som indikerer at tårnet kan ha hatt minst fem etasjer.

Det indre østlandsområdet sto lenge i opposisjon til sentralkongedømmet og dermed til Håkon Håkonsson, som styrte landet sammen med Skule Bårdsson fra 1217. Et fast kontrollpunkt var nødvendig for å beholde autoriteten. Kongens borganlegg ved Kunghälla, Tunsberg, Oslo og på Valdisholm i Glomma tyder dessuten på at Mjøskastellet var en del av et større administrativt system med tydelige forsvarsfunksjoner.

I den stabile perioden som fulgte etter borgerkrigene, endret Mjøskastellet funksjon. I Hirdskrå fra Magnus Lagabøtes regjeringstid heter det at «Mjössar kastala» var i bruk som statsfengsel.

Det er usikkert når anlegget gikk ut av bruk, men det var i alle fall en ruin da Gerhard Schøning beskrev det på sin reise i 1775.

Undersøkelser

Kastellet ble arkeologisk undersøkt og dokumentert av Peter Blix i 1897. I 1928 ble borgen undersøkt av Gerhard Fischer, som konkluderte med at Blix' undersøkelser og oppmålinger var skissemessige og måtte betraktes som foreløpige. Fischer anbefalte at borgen snarest burde undersøkes på en mer gjennomgående måte.

Etter Fischers besøk i 1928 er det bare utført mindre reparasjoner, sikringstiltak og vegetasjonsarbeider, bl.a. på 1930-tallet, i 1952 og i 1983. Ruinen er aldri arkeologisk undersøkt eller konserverert på noen helhetlig måte, og heller ikke rekonstruert eller restaurert slik de aller fleste norske middelalderruinene er.

Skjøtselsplan

I 2003 ble Mjøskastellet befart av Hedmarksmuseet, Hedmark fylkeskommune og Riksantikvaren. Murverket var i stor grad skjult av rasmasser og vegetasjon, men de synlige delene ble vurdert som relativt stabile på tross av at det meste av kalkmørtelen var vasket ut. Ruinen har likevel behov for vedlikehold og sikring, samt fjerning av skjemmende og skadelig vegetasjon. Et samarbeidsprosjekt om bevaring og skjøtsel ble igangsatt. Prosjektet vil bli gjennomført som et bredt samarbeid mellom de ulike fagmiljøene og de forskjellige forvaltningsnivåene.

Skjøtselsplan for ruinen ble utarbeidet i 2005 og en tilstandsanalyse som skal kunne ut i anbefalte konserveringstiltak, ferdigstilles av Hedmarksmuseet i 2006. Jevnlig vegetasjonspleie skal i framtida hindre at ruinen blir overvokst, noe som vil muliggjøre bedre formidling av dette unike kulturminnet.

Vindusåpning i søndre mur.

Utglidd stein i østmuren.

Sørvestre del av kastellet sett innenfra.

Alle foto: A-S. Hygen © Riksantikvaren.